

Válasz Szabó T. Attila, a biológiai tudományok doktora bírálata

Köszönöm opponensem alapos bírálatát, kritikus, építő gondolatait. Már itt szeretném jelezni, hogy több esetben dicsérő szava valójában kutatótársamat, Babai Dánielt is illeti, egyes részeknek Gyimesben ő volt a fő motorja.

A dolgozat címe kapcsán tett javaslatait köszönöm, elfogadom, valóban érdemes néhány helyszínt és témakört konkretizálni.

Bírálóm hiányolja a dolgozat tudományterületének definícióját. PhD doktori disszertációmban a tájat – vegetációtudományi szempontból – vegetációmozaikként határoztam meg. Ez alapján az etnotájökológia definíciója: a vegetációmozaikokhoz kapcsolódó hagyományos ökológiai tudás vizsgálatát célzó tudományág. De inkább úgy vélem, hogy egy holisztikus tudásrendszer vizsgálatát nem biztos, hogy érdemes diszciplínákba szorítani. Ehelyett a hagyományos ökológiai tudás kutatása során olyan, ún. holisztikus darabok kiszakítása és vizsgálata lehet adekvát, amelyek az összefüggéseket nem mesterségesen szakítják szét, így a vizsgálat során a kultúra-természet holisztikus egysége nem veszik el. Éppen bírálóm 1985-ben, Péntek Jánossal írt kalotaszegi könyve mutat erre egy, korát messze megelőző szép példát. (Itt most nem taglalnám, hogy sok emberi közösség számára még a természet és a kultúra sem válik szét.)

Jogos bírálómnak a célkitűzések hiányossága kapcsán tett megjegyzése. Valóban célom, célunk volt az etnotájökológiai kutatások módszertanának továbbfejlesztése, valamint a vonatkozó magyar és nemzetközi szakirodalom kritikai áttekintése, és tényleg nem végeztem még el a magyar észjárással kapcsolatos értékeléseket.

A két összehasonlított kutatási terület jellemzését is valóban célszerű lesz jobban egységesíteni. Jogos felvetés az összes adat digitális (pl. CD-n való) közzététele is, ez segítené más kutatók bekapcsolódását is az elemzésekbe, valamint a könyvtári nyilvántartást is. A hővirágos adatokat ígérjük, igyekszünk mielőbb a bírálóknak elküldeni...

A csángó nevet már mi sem használjuk, helyette a „gyimesiek” kifejezést választottuk. Megjegyezzük azonban, hogy a helyieket kérdezve nehezen határozták meg magukat egy szóval.

A tudományos (latin) és a népi „szakkifejezések” egyaránt dőlt betűvel való szedése valóban okozhatott gondot, azóta e hibalehetőségre jobban figyelünk. A szerkesztési hibákért elnézést kérünk, javítani fogjuk őket. A száliencia pontos etnobiológiai magyar megfelelőjén még dolgozunk, a kérdés nem egyszerű, mert egyszerre jelent láthatóságot, elválóságot, egyediséget és fontosságot.

Rab János 1993-as munkája véletlenül maradt ki a hivatkozások közül. A tanulmányt többször olvastuk, kiváló összefoglalónak tartjuk.

Valóban hiányoznak – mégpedig szándékosan - a dolgozathoz az etnozoológiai adatok. Tájökológiai jellegű elemzésekhez még nem áll rendelkezésünkre elegendő adat. Etnozoológiai kutatásokat Gyimesben Babai Dániel végzett, Ulicsni Viktor pedig intenzíven kutatta/kutatja Szilágynagyfalu, Gömör, a Kopácsi-rét és a moldvai Szabófalva és Kelgyest népi állatismeretét.

Bírálóm megjegyzi, hogy a kutatás alig terjedt ki a szántókra, konyhakertekre, gyümölcsösökre. Ez így van. Ennek oka, hogy ezekhez az „élőhelyekhez” szakmailag nem értünk, így a népi tudás összegyűjtése is sokkal felszínesebb lett volna. Az „agrobiodiverzitás” témakör nemzetközi áttekintése is ezen ok miatt maradt el. A kertek mellett hasonlóan nagy szükség lenne pl. a Hortobágyon a jószág gyógyítása kapcsán meglévő pásztortudás összegyűjtésére, amit szintén szaktudás (állatorvosi ismeretek) hiányában nem tudtunk elvégezni.

Bírálóm mint a konyhakerti etnobotanika kiváló művelője számára kérdéses, hogy a *vadfuszulyka* a *Convolvulus arvensis* neve lenne. Pedig az adat pontos. A magyarázat az lehet, hogy mindkettő kúszik. A Hortobágyon a *Convolvulus* népi neve *folyófü*.

Örülök, hogy bírálóm is úgy érzi, hogy mind a gyimesi, mind a hortobágyi adatokban még további elemzési lehetőségek rejlenek (pl. az *Erophila* legelőminőség-jósló képessége kapcsán). Valóban szerepelnek terveink között további elemzések.

Felveti bírálóm, hogy hogyan feleltethetők meg egymásnak a népi élőhelykategóriák és a tudományos növénytársulási egységek. Ez számunkra is fontos kérdés volt, és ma is az. Mielőtt azonban ezzel foglalkoznánk, azt a kérdést is fel kell tenni, hogy mit várunk, mi a hipotézisünk. Meg kellene felelniük, vagy nem? Ha nem azonos célra készültek, akkor mi adja az alapot a megfeleltetés vizsgálatának? És valóban, eltérő célra készült a népi és a tudományos osztályozás. Az előbbi a tájban való eligazodás, a helyi ökoszisztéma-szolgáltatások hatékony kihasználása és hatékony fenntartása során jött létre, míg a tudományos osztályozás célja ismétlődő fajkombinációk felismerése, majd pl. a kombinációk osztályozása, valamint térképezése. Mivel mindkét osztályozás erősen fuzzy jellegű, ill.

a tájban előforduló élőhelyegyedek (élőhelyfoltok) határa is sokszor diffúz, ezért lehatárolásuk szubjektív elemeket bőven tartalmaz. Emiatt a két élőhely-osztályozás mélyreható összehasonlítása még komoly módszertani fejlesztéseket igényel, a világon még sehol sem csinálták meg. Mi is dolgozunk még rajta.

A bíráló felveti, hogy a „puszta” szó elsődlegesen népi terminusként került be a magyar és nemzetközi tudományos nyelvbe, de végül visszaáramolhatott a népnyelvbe, ahonnan aztán most ismét felgyűjthető. Sajnos ezt sem cáfolni, sem megerősíteni nem tudom. A *puszta* szó kapcsolata az orosz *степ* és a latin *Stipa* szavakkal is további kutatás tárgya lehet. Megjegyzem, hogy tapasztalataim szerint botanikus és földrajzos körökben – legalább Hollandiától Moszkváig – a puszta jelentése: a magyar, ill. pannon sztyepp.

A *lokhely* szó eredete kapcsán a felvetett román származás logikusnak tűnik, bár felmerül a lyuk szóval való távolabbi kapcsolat is. A falvak eredetileg az erdőrengetegben vágott tisztáson, mint egy lyukban helyezkedtek el. Vö. még *likat*, amit Gyimesben erdei tisztásra használnak, valamint a *ligetes* kifejezés, ami a Hortobágyon foltos növénytakarót jelent, pl. lőszgyepfoltos szikespusztát.

A bírálóm egy konkrét kérdést is feltett: „Az „Ertekezés” szerzője hogyan látja a kutatás jelenlegi szakaszában a népi növényzeti nevek (pl. szőrcsés, zászpás stb.), a tudományos társulásnevek és a tudományos élőhely-osztályozási rendszer viszonyát a nevek formai és tartalmi állandósága, illetőleg jövőbeni használhatósága szempontjából, különös tekintettel a „részvételi tájgazdálkodás” szempontjaira?”

Először is köszönöm a kérdést. Nincs állandóság. A hagyomány ugyanúgy változik, mint a tudomány. Interszubjektív konszenzusok vannak, amik azonban időről időre átrendeződnek.

Néhány éve 84 tudományos publikációt vizsgáltam meg (1839 és 2011 között publikáltakat), amelyekben összesen 4897 db, szikességekkel kapcsolatos tudományos kifejezést elemeztem (elsősorban növényzeti típusok neveit). A formai és tartalmi állandóság talán folyamatosan nőtt, de a mai botanikusokat és természetvédőket interjúzva kiderült, hogy még napjainkban sincs konszenzus a szóhasználatban. Néhány példa: az *Agrostio-Alopecuretum* kapcsán egyes kutatók használják a mocsárrét kifejezést, mások szerint ezek nem hívhatók annak; a puszta fogalmába egyesek a nagyobb mocsarakat és kisebb erdőket is beleértik, mások viszont csak a nagy kiterjedésű szárazabb gyepeket és a réteket.

A népi nevek állandóságát sokkal nehezebb vizsgálni. Vélelmezem, hogy a *szik*, a *lapos*, a *típpanos* nevek akár több évszázados (sőt hosszabb) formai és tartalmi állandósággal is bírhatnak, ugyanakkor az endemikus és szuperendemikus nevek (az olyanok, amiket csak néhány pásztor, ill. csak egy-egy településrész használ) a magas „mutációs rátára” utalnak.

Úgy vélem, hogy ha a jövőben a természetvédelmi kezeléseinket, ill. az extenzív gazdálkodás agrártámogatási rendszerét részvételi módon szeretnénk továbbfejleszteni (netán drasztikusan megreformálni), akkor nagy szükség lesz arra, hogy a gazdálkodók, a kutatók, a természetvédők és bürokraták szóhasználata - ha nem is azonos, de egymás számára megérthető legyen. A fontosabb növényfajok esetében pl. a szerződésekből meg lehetne említeni a széles körben használt, de a tudományostól eltérő népi neveiket, így módon pl. a minden pásztor és gazda által jól ismert *pipaszurkáló*, ill. *perje* (alias *Alopecurus pratensis*) mellett nem képződnek olyan nevek mint pl. az *ecsetperje* vagy az *ecetpázis*.

Vallom, hogy a biodiverzitás megőrzése igazán csak akkor sikerülhet, ha a kapcsolódó kulturális diverzitást is megőrizzük. A kettőt együtt egyre gyakrabban biokulturális diverzitásnak nevezik.

Végül még egyszer köszönöm a bírálatot és a sok hasznos tanácsot.

Vácrátót, 2015. február 7.

Molnár Zsolt